

Rukovět varhaníková

*aneb
návod,
kterak při mši svaté hráti*

A.M.D.G

A.D.

*"Zde pro věřící loudíš tón,
věz, nehraješ jen pro sebe!
Vždy čistě, prostě, zbožně hrej,
bys ducha jich vznes' do nebe!"*

MMVI

OBSAH:

Co se při mši zpívá	3
Liturgické knihy	4
Výběr písní ke mši	6
Mše svatá krok za krokem	7
Jak doprovázet liturgii a lidový zpěv	16
Liturgický rok	17
Kalendář	28
Další liturgická slavení	29
Pobožnosti	32

CO SE PŘI MŠI ZPÍVÁ

Zpěvy, zpívané při mši, se dělí na:

1. Proprium

- to jsou textově proměnlivé zpěvy mše. Jmenovitě:

Vstupní zpěv (Introit)

- zahajuje bohoslužbu,
- podporuje jednotu shromážděných,
- uvádí věřící do tajemství liturgické doby, nebo svátku,
- doprovází průvod kněze s přísluhujícími.

Zpěv před evangeliem (Graduale)

- připravuje věřící na evangelium.

Zpěv k obětování (Offertorium)

- doprovází alespoň průvod, ve kterém jsou přinášeny dary k oltáři.

Zpěv k přijímání (Communio)

- vyjadřuje radost a jednotu přijímajících Tělo a Krev Páně.

Zpěv díky po přijímání (Gratiarium)

- oslavuje Boha a děkuje mu za přijatou svátost a všechna dobrodíní.

Označení propria v kancionálu

Písňe jsou označené značkami, které slouží k usnadnění výběru písňe pro mši.

M - mešní písňe - obsahuje sloky, pro všechny části propria,

M1 - písňe ke vstupu,

M2 - písňe před evangeliem,

M3 - písňe k přípravě darů,

M4 - písňe k přijímání,

M5 - děkovná písňe po přijímání,

M1-5 - možno použít na jakémkoli místě mše.

Označení propria v Mešních zpěvech

Jednotlivé části jsou nadepsány příslušným českým názvem propria.

2. Ordinarium

- tyto zpěvy mají neměnný text. Jsou to:

Pane, smiluj se (Kyrie)

Sláva (Gloria)

Věřím (Credo)

Svatý + Požehnaný (Sanctus + Benedictus)

Beránku Boží (Agnus Dei)

Ordinaria

V Kancionálu jsou čtyři česká ordinaria. Olejníkovo 502, Břízovo 503, Ebenovo 504, a Pololánikovo 505. 509 má latinské ordinarium Missa mundi. Mešní zpěvy přinášejí navíc další ordinaria.

Písně 514 a 520

Mešní písně 514 a 520 mají zvláštní uspořádání, neboť pro každou část propria i ordinaria mají jinou píseň podobně jako tomu je v Mešních zpěvech. Části nahrazující proprium je možné ke mši použít, části nahrazující ordinarium lze také použít, avšak není to cesta, po které by se měla liturgická obnova ubírat. U těchto písní, nahrazujících ordinarium, se musí též zpívat všechny sloky.

3. Odpovědi a modlitby

Pozdrav kněze

Vstupní modlitba

Dialog před evangeliem a po evangeliu

Modlitba nad dary

Dialog před prefací a preface

Eucharistická modlitba (část)

Aklamace po tajemství víry

Doxologie

Modlitba Páně

Embolismus

Pozdravení pokoje

Modlitba po přijímání

Požehnání a propuštění

Zpívané výzvy a modlitby

Při slavnostních liturgiích je vhodné modlitby, výzvy a odpovědi zpívat. Na tyto zpěvy existují dva nápěvy. Jeden nápěv je od P. Olejníka, druhý je podle chorálu. Jsou v notovaném misálu a nápěvy odpovědí lidu v kancionálu jako 501 A, B.

Je třeba dbát o to, aby se při mši vše zpívalo podle jednoho nápěvu, ne zpívat např. modlitby a dialogy podle chorálu a např. Otčenáš podle P. Olejníka, či naopak.

Zpěv kněze nemá být doprovázen varhanami a je vhodnější, aby i odpovědi lidu byly pronášeny bez doprovodu.

4. Biblická čtení, žalm, sekvence, přímluvy

První čtení

Responsoriální žalm

Druhé čtení

Sekvence

Evangelium

Přímluvy

Biblická čtení a přímluvy se zpívají jen zřídka, nejčastěji při velkých svátcích. Sekvence se povinně zpívá dvakrát do roka o slavnosti Zmrtvýchvstání Páně a Seslání Ducha svatého. V ostatní dny není povinná. Responsoriální žalm je žádoucí vždy zpívat.

LITURGICKÉ KNIHY

V liturgických knihách jsou všechny texty používané při mši svaté a ostatních bohoslužbách (pobožnostech). Každá kniha obsahuje předmluvu, ve které jsou cenné informace pro varhanickou praxi.

Kancionál

Zpěvník nejznámějších písní, je až na výjimky v každém kostele. Existují různá vydání, 1.-10. vydání obsahuje méně písní, v 11. vydání je součástí Kancionálu i dodatek k vydání 1.-10. Další písně navíc

obsahuje vydání pro moravské diecéze.

Kancionál je rozdělen na modlitební a písňovou část. Písňová část je pak rozdělena na 10 oddílů. Písně mají tříčíselné označení, první číslice je shodná s číslem oddílu:

0 - písně pro pobožnost křížové cesty (+ denní modlitba církve + modlitby)

1 - písně adventní

2 - písně vánoční

3 - písně postní

4 - písně velikonoční a svatodušní

5 - ordinaria a písně obecné ke mši

6 - antifony se žalmy

7 - písně k Pánu Ježíši a k Nejsvětějšímu Srdci Páně

8 - písně k Panně Marii a svatým

9 - písně příležitostné

Mešní zpěvy

Tento méně rozšířený zpěvník, používaný zvláště v českých diecézích, obsahuje pouze písně. Každé liturgické slavení má vlastní písně. Jejich uspořádání se podobá písním 514 a 520. Každá část propria má vlastní text i nápěv. Součástí Mešních zpěvů je i podrobný mešní řád.

Lekcionář

Tato kniha obsahuje biblická čtení, žalm a zpěv (verš) před evangeliem pro bohoslužbu slova. Lekcionář je rozdělen do několika dílů:

I. neděle + slavnosti Páně

II. všední dny doby adventní, vánoční, postní a velikonoční

III. všední dny liturgického mezidobí, 1. - 17. týden

IV. všední dny liturgického mezidobí, 18. - 34. týden

V. památky a svátky svatých a Panny Marie

VIa. votivní mše

VIb. mše spojené s určitými obřady

Na konci každého lekcionáře jsou společné žalmy, odpovědi a společné verše pro aleluja. Nápěvy na všechny společné žalmy (odpovědi) jsou ve Zpěvech s odpovědí lidu a ve varhanním doprovodu Kancionálu.

Žaltář, kniha žalmů

Tato kniha obsahuje notované žalmy s antifonami (odpověďmi). V pražské arcidiecézi je nejrozšířenější žaltář Zpěvy s odpovědí lidu, který obsahuje, kromě žalmů pro bohoslužbu slova i další liturgické zpěvy. Většinu žalmů složil Bohuslav Korejs, několik Petr Eben a jeden je od Josefa Skleničky. V tomto žaltáři jsou notované žalmy pro neděle, slavnosti, svátky, památky a jiné významné příležitosti.

Existují i jiné žaltáře - Olejníkův, Pololáníkův, Skleničkův, Břízův ...

Některé žalmy pro významné slavnosti během liturgického roku jsou ve varhanním doprovodu v oddílu 6.

Misál a notovaný misál

Bohoslužebná kniha kněze obsahuje mešní modlitby pro celý liturgický rok. V misálu najdeme podrobné instrukce ke mši svaté a k různým obřadům během liturgického roku (vstup do chrámu na květnou neděli, průvod se svícemi o svátku Uvedení Páně do chrámu).

Notovaný misál obsahuje prefáce a mešní řád ve dvou nápěvech. Jeden nápěv je od P. Olejníka, druhý je podle chorálu.

Přímluvy

Tato kniha obsahuje texty přímluv pro bohoslužbu slova.

Benedikcionál

Obsahem Benedikcionálu jsou texty a obřady různých žehnání.

Knihy různých obřadů - agenda

Pokyny a liturgické texty pro slavení svátosti smíření, svátosti manželství, křestních obřadů a obřadů katechumenátu, pohřebních obřadů.

Pastorační příručka pro veřejné pobožnosti

Zde jsou návody pro různé pobožnosti (májová, eucharistická), procesí, křížové cesty.

Pontifikál

Knihy s obřady, které provádí biskup.

Direktář

Liturgický kalendář. Obsahuje důležité informace o liturgii daného dne.

Malé misály

V těchto knihách jsou kromě textů z misálu uvedena i příslušná čtení z lekcionáře pro daný den. Český misál obsahuje texty pro neděle a slavnosti, Misál má čtení pro každý den v roce. Tyto knihy jsou vhodné pro přípravu varhaníka na mši, protože je v nich vše potřebné.

VÝBĚR PÍSNÍ KE MŠI

Ke mši se nejlépe hodí písně označené v Kancionálu písmenem M, takzvané mešní písně. Jejich text přesně odpovídá aktuálnímu dění u oltáře (sloky jsou podle toho označeny). Jiné písně, tzv. nemešní (mají označení M1, 2, 3, 4, 5), lze také ke mši použít, ale vždy je nutné zahrát k přijímání nějakou píseň k Pánu Ježíši z oddílu 7, nebo píseň s označením M4 podle liturgické doby. U nemešních písní je také nutné si přečíst text a rozdělit ho tak, aby sám o sobě dával smysl.

V Mešních zpěvech je pro každou příležitost uveden soubor písní pro jednotlivé části mše. Tyto zpěvy lze také podle potřeby nahradit jinými za předpokladu, že odpovídají liturgickým textům a liturgickému slavení.

Jiné písně než ty, které jsou obsaženy v Kancionálu, nebo Mešních zpěvech lze také hrát ke mši, je však třeba, aby se jejich text vztahoval k příslušnému liturgickému slavení, zvláště k antifonám ke vstupu a k přijímání a k textům bohoslužby slova.

Je také žádoucí zahrát u písní všechny sloky, nebo alespoň jejich valnou část.

Jak vybrat píseň ke mši?

- podle liturgické doby - viz rozdělení kancionálu (mešních zpěvů),
- podle biblických čtení příslušného dne - varhaník by měl vědět o čem se v které písní zpívá,
- podle vstupní antifony - tento verš je uveden v misálu a vyjadřuje základní myšlenku mše svaté,
- podle antifony k přijímání - tento verš je uveden v misálu a vyjadřuje základní myšlenku mše svaté (pozn. antifona k přijímání obsahuje text, který se úzce, ne-li doslova váže k evangeliu.),
- podle dalších mešních textů, zvláště preface - stručně shrnuje obsah celé mše.

Jak nové písně zavádět a nacvičovat?

Před mší píseň krátce představíme a zazpíváme si ji několikrát s lidem. Při mši ji, zvláště v prvních dnech nácvičku, raději hrajeme ve volnějším tempu. Není-li k dispozici zpěvák, který by při mši zpíval s lidem, musí se text naučit varhaník nazpaměť, nebo si ho dopsat do not a zpívat společně s lidem alespoň od vstupu do obětování. Pak už je potřeba jen hrát píseň tak často, aby mezi lidem zdomácněla, třeba i denně.

Jak se zpívají a vyhledávají responsoriální žalmy?

Responsoriální žalm se skládá ze dvou částí: odpovědi a žalmu. Podle textu žalmu a odpovědi rozlišujeme žalmy:

- a) vlastní,
- b) společné.

Vlastní žalm je ten žalm, který je v lekcionáři uveden za 1. čtením příslušného liturgického slavení. Tento žalm lze nahradit žalmem společným. Texty těchto společných žalmů jsou na konci každého lekcionáře. Existují také společné odpovědi, které mohou v případě nutnosti nahradit vlastní odpověď. Jejich texty jsou také na konci lekcionáře. Společné žalmy a odpovědi se zpravidla zpívají při méně významných liturgických slaveních. Pokud se nahrazuje vlastní žalm společným žalmem (odpovědí) je potřeba vybrat takový žalm (odpověď), která se smyslem co nejvíce blíží smyslu vlastního žalmu (odpovědi).

O všedních dnech se čtení i žalm berou "ze dne". To znamená, že se žalm vybírá podle biblických textů z lekcionáře II. - IV. (všední dny). V den, na který připadá památka světce se čtení i žalm berou obvykle také "ze dne". Mohou se však vybrat z lekcionáře V. (svatí), zvláště pokud má příslušný světec v tomto lekcionáři uvedené vlastní čtení. Před mší je proto potřeba zjistit, jaké texty jsou pro bohoslužbu vybrány.

MŠE SVATÁ KROK ZA KROKEM

Části mše svaté

1. Vstupní obřady
2. Bohoslužbu slova - při ní věřící slyší biblická čtení, "kázání" neboli homilii a společně se modlí přímluvy za všeobecné potřeby,
3. Slavení eucharistie - při ní kněz promění chléb a víno v tělo a krev Ježíše Krista, které pak věřící přijímají.
4. Závěrečné obřady

Podrobné pokyny o průběhu mše svaté, tedy i jak hrát při mši, obsahují Všeobecné pokyny k Římskému misálu, které vydává kongregace pro bohoslužbu a svátosti v Římě. Poslední verze byla vydána v roce 2002.

Pro větší přehlednost je to, co dělá kněz, nebo shromáždění při mši vyznačeno červeně, odpovědi lidu černě a pokyny pro varhaníka jsou podloženy šedou barvou.

1. VSTUPNÍ OBŘADY

Vstupní obřady tvoří příchod a pozdrav, úkon kajícnosti, Kyrie eleison, Gloria (jen o nedělích mimo dobu adventní a postní, svátcích a slavnostech) a vstupní modlitba.

Příchod a pozdrav

Mše začíná zazvoněním. Během zpěvu přichází kněz s asistencí k oltáři, pozdraví jej úklonou a políbí jej. Kněz může okouřit kadidlem oltář a kříž. Pak se odebere k sedes a případně čeká na dozpívání vstupního zpěvu, aby mohl zahájit bohoslužbu.

Vstupní zpěv

Varhaník zahraje předeheru a sloku (sloky) mešní, nebo jiné písně (má označení M1) ke vstupu. Pokud kněz ještě není u sedes připraven zahájit bohoslužbu (průvod ještě neskončil, nebo kněz ještě okuřuje oltář a kříž) a už není co zpívat, hraje varhaník, až dokud kněz nepříjde k sedes. Pokud je ke vstupnímu zpěvu určeno více slok, měl by kněz u sedes počkat až budou přezpívány.

Pokud se zpívají vstupní zpěvy z písní **514** nebo **520**, je třeba mít na paměti, že nahrazují volání Kyrie eleison a vylučují možnost použití 3. úkonu kajícnosti, viz níže.

Kněz pozdraví lid.

K + Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.

L Amen.

K Milost našeho Pána Ježíše Krista, láska Boží a společenství svatého Ducha ať je s vámi se všemi.

L I s tebou.

Poté může uvést lid několika slovy do bohoslužby.

Úkon kajícnosti

Následuje úkon kajícnosti. Má tři podoby. Pokud se používá 3. úkon kajícnosti, vynechává se Kyrie. 3. úkon kajícnosti se nepoužívá, zpívala-li se na začátku písní 514, nebo 520. Místo úkonu kajícnosti se může o nedělích konat obřad kropení lidu svěcenou vodou (viz dále).

1. úkon kajícnosti:

Říkají všichni společně.

Vyznávám se všemohoucímu Bohu - a vám všem, - že často hřeším - myšlením, slovy i skutky - a nekonám, co mám konat: je to má vina, má veliká vina. - Proto prosím Matku Boží, Pannu Marii, - všechny anděly a svaté - i vás, bratři a sestry, - abyste se za mě u Boha přimlouvali.

2. úkon kajícnosti:

K Smiluj se nad námi, Pane.

L Hřešili jsme proti tobě.

K Ukaž nám, Pane, své milosrdenství.

L A dej nám svou spásu.

3. úkon kajícnosti:

Kněz pronáší zvolání, končící prosbou - Pane (Kriste): Smiluj se nad námi.

K Byls poslán uzdravovat duše, Pane: Smiluj se nad námi.

L Pane, smiluj se nad námi.

K Přišel jsi pozvat hříšníky, Kriste: Smiluj se nad námi.

L Kriste, smiluj se nad námi.

K Sedíš po pravici Otcově a zastáváš se náš, Pane: Smiluj se nad námi.

L Pane smiluj se nad námi.

Úkon kajícnosti se zakončí:

K Smiluj se nad námi, všemohoucí Bože, odpusť nám naše hříchy a doved' nás do věčného života.

L Amen.

Obřad kropení lidu svěcenou vodou

Místo úkonu kajicnosti se, zvláště v neděli, může konat obřad kropení lidu svěcenou vodou. Kněz posvětil vodu a kropí lid. V době velikonoční se používá křestní voda požehnaná o velikonoční vigílii. Kněz může kropit od sedes, nebo při kropení procházet kostelem.

Kropení lidu svěcenou vodou

Během kropení se zpívá zpěv 510 (mimo dobu velikonoční), nebo 511 (v době velikonoční). Po tomto obřadu nenásleduje volání Kyrie eleison. Pokračuje se buď chvalozpěvem Gloria (je-li předepsán), nebo vstupní modlitbou.

Kyrie eleison

Po úkonu kajicnosti následuje vždy volání Kyrie eleison (Pane, smiluj se). Může se zpívat, nebo recitovat. Jestliže se konal úkon kajicnosti 3. způsobem anebo předcházelo volání Kyrie, eleison (písně 514 a 520) už ve vstupním zpěvu, pak se na tomto místě Kyrie vynechává.

K Kyrie, eleison.

L Kyrie, eleison.

K Christe, eleison.

L Christe, eleison.

K Kyrie, eleison.

L Kyrie, eleison.

Nebo:

K Pane, smiluj se.

L Pane, smiluj se.

K Kriste, smiluj se.

L Kriste, smiluj se.

K Pane, smiluj se.

L Pane, smiluj se.

Sláva na výsostech Bohu (Gloria)

Po Kyrie může podle liturgického slavení následovat chvalozpěv Gloria. Tento oslavný hymnus se zpívá o nedělích mimo dobu adventní a postní, o slavnostech, svátcích a významných příležitostech.

Sláva na výsostech Bohu - a na zemi pokoj lidem dobré vůle. - Chválíme tě. - Velebíme tě. - Klaníme se ti. - Oslavujeme tě. - Vzdáváme ti díky pro tvou velikou slávu. - Pane a Bože, nebeský Králi, - Bože, Otče všemohoucí. - Pane, jednorozený Synu, Ježíši Kriste. - Pane a Bože, Beránku Boží, Synu Otce. - Ty, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi; - ty, který snímáš hříchy světa, přijmi naše prosby. - Ty, který sedíš po pravici Otce, smiluj se nad námi. - Neboť ty jediný jsi Svatý, - ty jediný jsi Pán, - ty jediný jsi Svrchovaný, - Ježíši Kriste, se svatým Duchem, ve slávě Boha Otce. - Amen.

Jak se zpívá Kyrie a Gloria?

Kyrie se zpívá střídavě: zpěvák zazpívá "Pane, smiluj se," a lid zvolání opakuje. Po Kyrie kněz nebo zpěvák zazpívá Sláva na výsostech Bohu, pak se připojí lid. Může zpívat střídavě schola a lid. Gloria by se mělo vždy zpívat a jen zcela výjimečně recitovat.

Pokud se zpívá Gloria z písní 514 nebo 520, je nutné zazpívat všechny sloky.

Vstupní modlitba

Poté kněz říká vstupní modlitbu. Kněz vyzve lid:

K Modleme se.

A přednese s rozepjatýma rukama modlitbu z misálu.

L Amen.

2. BOHOSLUŽBA SLOVA

Tvoří ji čtení z Písma sv., homilie (výklad Božího slova - "kázání") a přímluvy.

První čtení

Lektor přistoupí k ambonu a oznámí z které knihy Písma bude číst. Poté předčítá biblický text. Čtení se zakončí slovy:

... slyšeli jsme slovo Boží.

L Bohu díky.

Posvátné ticho

Po přečtení 1. čtení může být před žalm vložena chvíle ticha pro rozjímání věřících. Jako posvátné ticho může také posloužit vhodně zvolená instrumentální hudba (jako predehra k žalmu).

Responsoriální žalm

Po prvním čtení následuje žalm, který myšlenkově navazuje na 1. čtení.

Zpěv responsoriální žalmu

Text žalmu najdeme v lekcionáři za 1. čtením příslušného liturgického slavení a měl by se vždy zpívat. Responsoriální žalm nelze nahradit jiným zpěvem.

Druhé čtení

O nedělích a slavnostech následuje po žalmu 2. čtení. Čte se stejně jako první čtení.

Sekvence

O velkých slavnostech následuje po 2. čtení sekvence.

Sekvence

Tento zpěv je závazný dva dny v roce na Slavnost Zmrtvýchvstání a na slavnost Seslání Ducha svatého. V ostatních dnech není sekvence povinná.

Zpěv před evangeliem

Pak se zpívá zpěv před evangeliem. Během něj všichni stojí. Během zpěvu před evangeliem kněz vstane ze sedes, skloní se před oltářem a modlitbou se připravuje na zvěstování evangelia. Používá-li se kadidla, tak ještě před modlitbou naloží kadidlo do kadidelnice. Používá-li se evangeliář, kněz jej v průvodu přinese na ambon.

Aleluja a verš před evangeliem

Aleluja se zpívá a hraje podobně jako žalm. Varhaník zahraje predehru, zpěvák zazpívá antifonu aleluja a lid ji zopakuje. Pak zpěvák zpívá příslušný verš před evangeliem z lekcionáře a lid zopakuje aleluja. V době postní se aleluja nezpívá. Místo něj se zpívá zpěv s odpovědí Chvála tobě, Kriste, králi věčné slávy, nebo jen verš před evangeliem bez odpovědi lidu. Pokud se aleluja nezpívá, může se vynechat.

Zpěv sloky mešní písně před evangeliem

Před evangeliem je vhodnější zpívat Aleluja a verš. Příprava na hlásání evangelia však má být doprovázena zpěvem, proto, pokud se Aleluja nezpívá, je možné zazpívat sloku lidové písně. Je také možné zazpívat sloku písně, jako sekvenci (mimo výše zmiňované slavnosti), a poté Aleluja. Vhodnější je zpívat před evangeliem Aleluja a sloku mešní písně vynechat.

Průvod s evangeliářem

Pokud již je zpěv před evangeliem dozpíván a průvod s evangeliářem ještě neskončil, je možné preludovat, dokud se evangeliář nepřinese na ambon.

Evangelium

Čtení evangelia začíná tímto dialogem:

K Pán s vámi.

L I s tebou.

K Slova svatého evangelia podle ...

L Sláva tobě, Pane.

Pak může okouřit evangeliář. Následuje čtení evangelia. Evangelium končí slovy:

...slyšeli jsme slovo Boží.

L Chvála Tobě, Kriste.

Kněz políbí text evangelia. Používá-li se evangeliář, pak se v průvodu odnese na vhodné místo.

Odnášení evangeliáře

Tento průvod se nemusí doprovázet hrou na varhany. Vhodnější je ticho, nebo vhodná instrumentální hudba pro rozjímání věřících o Božím slově. Rozhodně při tomto průvodu nezpíváme Aleluja.

Homilie

Poté následuje homilie (kázání).

Vyznání víry nicejsko-cařihradské (Credo)

O nedělích a slavnostech se říká po homilii vyznání víry. Vyznání víry se může nahradit obnovou křestního slibu, nebo kratší verzí vyznání víry tzv. apoštolským vyznáním víry.

Věřím v jednoho Boha, - Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země, - všeho viditelného i neviditelného. - Věřím v jednoho Pána Ježíše Krista, - jednorozeného Syna Božího, - který se zrodil z Otce přede všemi věky: - Bůh z Boha, Světlo ze Světla, pravý Bůh z pravého Boha, - zrozený, nestvořený, jedné podstaty s Otcem: - skrze něho všechno je stvořeno. - On pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil z nebe.

(Následující větu říkají všichni skloněni, o slavnostech Narození (25.12.) a Zvěstování Páně (25.3.) vkleče.)

Skrze Ducha svatého přijal tělo z Marie Panny - a stal se člověkem.

Byl za nás ukřižován, za dnů Poncia Piláta - byl umučen a pohřben. - Třetího dne vstal z mrtvých podle Písma. - Vstoupil do nebe, sedí po pravici Otce. - A znovu přijde, ve slávě, soudit živé i mrtvé - a jeho království bude bez konce. - Věřím v Ducha svatého, Pána a dárce života, - který z Otce i Syna vychází, - s Otcem i Synem je zároveň uctíván a oslavován - a mluvil ústy proroků. - Věřím v jednu svatou, všeobecnou, apoštolskou církev. - Vyznávám jeden křest na odpoštění hříchů. - Očekávám vzkříšení mrtvých - a život budoucího věku. - Amen.

Zpěv Vyznání víry

Je dobré a žádoucí, aby shromáždění umělo zazpívat alespoň Věřím z ordinaria 503. Vyznání víry je možné zpívat střídavě schola/lid.

Pokud se zpívá Credo z písní 514 nebo 520, je nutné zazpívat všechny sloky.

Přímluvy

Kněz povzbudí lid k modlitbě. Lektor čte jednotlivé přímluvy a lid odpovídá zvoláním: "Prosíme Tě, vyslyš náš.", nebo "Pane, smiluj se." Kněz zakončí přímluvy modlitbou, lid odpovídá:

L Amen.

Jak poznat konec přímluv?

Přímluvy obvykle končí přímluvou za úmysl mše svaté. Např.: "Přijmi tuto nejsvětější oběť za ...". Kněz zakončí přímluvy modlitbou a lid odpoví: Amen.

3. SLAVENÍ EUCHARISTIE

Tuto část bohoslužby tvoří příprava darů, eucharistická modlitba a přijímání.

Přinášení a příprava darů

Věřící přinášejí k oltáři chléb, víno, sbírku. Kněz od nich před oltářem dary přijímá. Mezitím někdo z přísluhujících položí na oltář korporál, purifikatorium, kalich a misál. Kněz položí chléb a víno na oltář. Nejprve se modlí nad patenou s chlebem. Pak nalije do kalicha víno a pár kapek vody a modlí se nad kalichem s vínem. Pak může okouřit dary, oltář a kříž, poté přísluhující okouří kněze a lid. Kněz se skloní před oltářem a potichu se modlí, pak si myje ruce a postaví se doprostřed oltáře.

Pokud se nezpívá, kněz se modlí modlitby nad patenou s chlebem a kalichem s vínem nahlas a lid připojí odpověď:

L Požehnaný jsi, Bože, na věky.

Zpěv k přípravě darů

Hned po skončení přímluv varhaník zahraje předehru a příslušnou sloku (sloky) mešní, nebo jiné písň (označená M3). Pokud příprava darů ještě neskončila a už není co zpívat, hraje varhaník až do konce přípravy darů.

Místo zpěvu k přípravě darů může být na toto místo vložena instrumentální, nebo vokální **vložka**. Musí však odpovídat liturgické době a části mše.

Přípravu darů zakončí kněz po skončení zpěvu výzvou:

K Modleme se, aby Bůh přijal oběť své církve.

Nebo:

K Modlete se, bratři a sestry, aby se má i vaše oběť zalíbila Bohu, Otci všemohoucímu.

Lid odpovídá:

L Ať ji přijme ke své slávě a spáse světa.

Modlitba nad dary

Poté se kněz modlí s rozepjatýma rukama modlitbu z misálu nad dary. Lid na modlitbu odpovídá:

L Amen.

EUCHARISTICKÁ MODLITBA

1. Preface

Vrcholem mše svaté je eucharistická modlitba. Ta začíná prefací s dialogem. Kněz a lid říkají, nebo zpívají:

K Pán s vámi.

L I s tebou.

K Vzhůru srdce.

L Máme je u Pána.

K Vzdávajme díky Bohu, našemu Otci.

L Je to důstojné a spravedlivé.

Pak kněz říká, nebo zpívá s rozepjatýma rukama prefací z misálu. Pro různé liturgické doby a významné svátky jsou vlastní preface.

Konec preface a Svatý (Sanctus)

Zpěv Sanctus má začít hned po skončení preface. Preface obvykle končí těmito nebo podobnými slovy: "... a se všemi nebeskými zástupy zpíváme píseň o tvé slávě a voláme:" (1. preface pro neděle v mezidobí). Je dobré si zjistit od kněze, jakou použije prefaci, najít si ji v misálu (je-li na kůru k dispozici) a sledovat její text. Pokud kněz prefaci zpívá, není vhodné jej doprovázet na varhany.

2. Svatý (Sanctus)

Na prefaci navazuje chvalozpěv celého shromáždění Sanctus.

Svatý, Svatý, Svatý, Pán, Bůh zástupů. - Nebe i země jsou plny tvé slávy. - Hosana na výsostech. - Požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně. - Hosana na výsostech.

3. Eucharistická modlitba

Pak se kněz modlí vlastní eucharistickou modlitbu. Během ní opakuje Ježíšova slova při poslední večeři. Nejprve se modlí nad patenou s chlebem. Po pronesení konsekračních slov pozvedne chléb do výše, aby se mu mohli věřící klanět. Přitom se zvoní. Pak chléb položí zpět na patenu a poklekne. Stejně se děje s kalichem. Pak kněz řekne, nebo zazpívá:

K Tajemství víry.

Lid odpovídá jedním ze tří způsobů.

1. **L** Tvou smrt zvěstujeme, - tvé vzkříšení vyznáváme, - na tvůj příchod čekáme, - Pane Ježíši Kriste.

2. **L** Kdykoli jíme tento chléb a kdykoli pijeme tento kalich, - zvěstujeme tvou smrt a čekáme na tvůj příchod, - Pane Ježíši Kriste.

3. **L** Zachraň nás svým křížem, - vysvobď nás svým vzkříšením, - Ježíši Kriste, Spasiteli světa.

Poté kněz pokračuje v eucharistické modlitbě. Na konci modlitby kněz pozdvihne kalich a patenu a říká, nebo zpívá doxologii:

K Skrze něho a s ním a v něm je tvoje všechna čest a sláva, Bože Otče všemohoucí, v jednotě Ducha svatého po všechny věky věků.

L Amen.

Modlitba Páně

Kněz položí kalich a patenu na oltář a vyzve lid k modlitbě těmito nebo jinými slovy:

K Podle Spasitelova příkazu a podle jeho božského učení odvažujeme se modlit:

A společně všichni říkají, nebo zpívají:

V Otče náš, jenž jsi na nebesích, - posvěť se jméno tvé. - Přijď království tvé. - Buď vůle tvá jako v nebi, tak i na zemi. - Chléb náš vezdejší dej nám dnes. - A odpusť nám naše viny, - jako i my odpouštíme našim viníkům. - A neuveď nás v pokušení, - ale zbav nás od zlého.

Modlitba Páně

Modlitba Páně se nemá doprovázet. Pokud shromáždění není schopné bez doprovodu modlitbu zazpívat, pak je přípustné zpěv modlitby doprovázet.

K Vysvobď nás ode všeho zlého a dej našim dnům svůj mír. Smiluj se nad námi a pomoz nám: Ať se nikdy nedostaneme do područí hříchu, ať žijeme v bezpečí před každým zmatkem a s nadějí očekáváme požehnaný příchod našeho Spasitele Ježíše Krista.

L Neboť tvé je království i moc i sláva na věky.

Pozdravení pokoje

Kněz říká:

K Pane Ježíši Kriste, tys řekl svým apoštolům: Odkazuji vám pokoj, svůj pokoj vám dávám. Nehleď tedy na naše hříchy, ale na víru své církve, a podle své vůle ji naplňuj pokojem a veď k jednotě.

Neboť ty žiješ a kraluješ na věky věků.

L Amen.

K Pokoj Páně ať zůstává vždycky s vámi.

L I s tebou.

K Pozdravte se navzájem pozdravením pokoje.

Věřící se mezi sebou zdraví např. podáním ruky.

Beránku Boží

Kněz pozdraví pozdravením pokoje asistenci v presbytáři. Poté láme chléb, částičku hostie vpouští do kalicha a tiše se modlí před přijímáním skloněný před oltářem. Při lámání chleba lid zpívá, nebo říká:

Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi.

Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi.

Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, daruj nám pokoj.

Zpěv Agnus Dei

Během pozdravení pokoje se začne hrát předehra k Agnus Dei. Zpívat se začíná, až když je kněz připraven lámat chléb. Zvolání Beránku Boží se opakuje zpravidla třikrát. Může se opakovat i vícekrát, poslední zvolání musí končit slovy "daruj nám pokoj."

Kněz ukáže shromážděnému lidu hostii a říká:

K Hle, Beránek Boží, ten, který na sebe vzal hříchy světa. Blahoslavení, kdo jsou pozváni k večeři Beránkově.

V Pane, nezasloužím si, abys ke mně přišel, ale řekni jen slovo a má duše bude uzdravena.

Přijímání

Kněz přijímá tělo a krev Páně, poté jde podat přijímání ostatním věřícím. Po skončení přijímání kněz čistí patenu a kalich na oltáři. Po přijímání je vhodné setrvat v tichém díkyčinění nebo společně děkovat vhodným zpěvem.

Zpěv k přijímání

Hned po "Pane, nezasloužím si ..." varhaník zahraje krátkou předeheru k příslušné sloce mešní nebo jiné písně (má označení M4), protože se má začít zpěv, jakmile kněz přijímá tělo a krev Páně. Pokud kněz po odehrání jedné sloky ještě nepodává přijímání, je možné pokračovat v písni. Při podávání přijímání se obvykle meditativně preluduje.

Místo zpěvu k přijímání může být na toto místo vložena instrumentální, nebo vokální **vložka**. Musí však odpovídat liturgické době a části mše.

Pokud se při přijímání nic nezpívá, případně se pouze hraje, je potřeba přečíst (zazpívat) antifonu k přijímání.

Zpěv po přijímání

Po skončení podávání přijímání je možné pokračovat v písni, nebo zahrát jinou píseň s označením M5, v mešních písních je taková sloka (sloky) označená slovem **díky**. Hra jiné písně je zvláště vhodná je-li k přijímání určena pouze jedna sloka. K rozjímání věřících po přijímání je vhodná i **chvíle ticha**, nebo vhodná hudba.

Modlitba po přijímání

Kněz se modlí s rozepjatýma rukama modlitbu po přijímání. Lid odpovídá:

L Amen.

4. ZÁVĚREČNÉ OBŘADY

Krátká sdělení

Kněz může říci lidu potřebná krátká sdělení (ohlášky).

Požehnání

Pak uděluje obrácen k lidu požehnání.

K Pán s vámi.

L I s tebou.

K Požehnej vás všemohoucí Bůh, Otec i Syn + i Duch svatý.

L Amen.

Požehnání lze udělit slavnostním způsobem. Kněz vyzve lid těmito nebo podobnými slovy:

K Skloňte se před Bohem a přijměte požehnání.

a pronášá s rukama vztaženými na lid slova slavnostního požehnání. Lid odpovídá:

L Amen.

Celebrouje-li mši sv. biskup, žehná takto:

B Pán s vámi.

L I s tebou.

B Ať je jméno Páně pochváleno!

L Nyní i navěky.

B Pomoc naše ve jménu Páně.

L Který stvořil nebe i zemi.

B Požehnej vás všemohoucí Bůh, Otec i Syn + i Duch svatý.

L Amen.

Propuštění

Po požehnání kněz propustí lid se slovy:

K Jděte ve jménu Páně.

L Bohu díky.

V oktávu velikonočním a na slavnost Seslání Ducha svatého se říká, nebo zpívá:

K Jděte ve jménu Páně, aleluja, aleluja.

L Bohu díky, aleluja, aleluja.

Poté kněz políbí oltář, s asistencí se mu ukloní a odchází v průvodu do sakristie.

Zpěv na závěr bohoslužby

Na závěr bohoslužby se hraje sloka mešní písně označená jako **závěr** nebo jakákoli jiná vhodná píseň. V době adventní 815 - Zdráva buď Panno Maria, v době vánoční se může hrát 201 - Narodil se Kristus Pán, v době velikonoční 407 - Vesel se nebes Královno, v mezidobí 930 - Hospodine, pomiluj ny. Místo zpěvu písně může být jen varhanní dohra.

Před mší svatou

Varhaník se domluví s celebující knězem na průběhu bohoslužby.

1. Píseň - je dobré sdělit si, kolik bude slok na úvod, zvláště pokud se hraje nemešní píseň,
2. Ordinarium - jaké části se budou zpívat, kdo začne Kyrie a kdo Gloria, jaké bude ordinarium,
3. Mešní řád - bude-li se zpívat Otčenáš, jaký nápěv (chorál/Olejník), jaká bude preface,
4. Další pokyny - bude-li se používat kadidlo, evangeliář, bude-li průvod s dary ...
5. Najde si správný žalm

JAK DOPROVÁZET LITURGII A LIDOVÝ ZPĚV VARHANAMI

Ve varhanách jsou různé druhy rejstříků. Jejich základní znalost je nezbytná pro dobré doprovázení bohoslužeb. Stručně o nich pojednává následující tabulka.

NÁZVY REJSTŘÍKŮ VE VARHANÁCH A JEJICH ZAŘAZENÍ DO SKUPIN

Skupina	Principály	Flétny	Smyky	Jazyky
Síla zvuku	<i>mf-f</i>	<i>p-mf</i>	<i>pp-f</i>	<i>f-ff</i>
Charakteristika	Základní zvuk varhan. Plný, silný. Vhodné pro doprovod lidového zpěvu a pro vytvoření plena.	Zvuk flétny je jemný, kulatý, dobře se nese v prostoru. Flétny se hodí do kombinací s jinými rejstříky. Vhodné jsou pro přede hry, nebo doprovod žalmisty.	Zvuk smyků vzdáleně připomíná smyčcové nástroje. Vhodné jsou pro sólové využití, ale i pro kombinace, zvláště s flétnami. Vhodné jsou pro doprovod žalmisty.	Zvuk jazykových rejstříků napodobuje dechové nástroje shodných jmen. Vhodné jsou do plena a pro sólové využití.
Manuál	PRINCIPÁL, OKTÁVA, SUPEROKTÁVA, KVINTA, MIXTURA, AKUTA, CIMBÁL	FLÉTNÁ, KRYT, GEDACKT, KOPULA, BOURDON - s různými přívlastky	SALICIONÁL, AEOLÍNA, GAMBA, VIOLA, FUGARA, VOX ANGELIKA, VOX CELESTIS	TROMPETA, HOBOJ, KLARINET, ROH KŘIVÝ, VOX HUMANA
Pedál	PRINCIPÁLBAS, OKTÁVBAS, KVINTBAS, SUPEROKTÁVBAS CHORÁLBAS	SUBBAS, ECHOBAS	KONTRABAS, VIOLONBAS, SALICET(BAS), CELLO, VIOLON	POZOUN, FAGOT

Každé varhany mají jinou dispozici (jiné rejstříky) a zní jinak, proto je třeba si dopředu vyzkoušet, jak hraje který rejstřík sám či v kombinaci. Pokud se vám stane, že přijдете k úplně neznámým varhanám a nebudete mít čas na seznámení s nástrojem, nabízím několik zaručených registrací. Při doprovodu lidového zpěvu je třeba přihlídnout k počtu věřících v kostele.

Doprovod písně

- vyžaduje vždy nějaký rejstřík v 8' poloze ze skupiny principálů, nebo flétny není-li ve varhanách Principál 8.
- píseň doprovázíme vždy nějakým rejstříkem ze skupiny principálů.

Je-li v kostele málo lidí

Principál 8' (+ Kryt nebo Flétna 8') + Flétna 4' -- Subbas 16' nebo

Principál 8' (+ Kryt nebo Flétna 8') -- Subbas 16'

Kryt 8' + Principál nebo Oktáva 4' -- Subbas 16'

Je-li v kostele více lidí

Principál 8' (+ Kryt nebo Flétna 8') + Oktáva 4' (+ Superoktáva 2') -- Subbas 16' + Oktávbas 8'

Kryt nebo Flétna 8' + Principál nebo Oktáva 4' + Superoktáva 2' -- Subbas 16' (+ Oktávbas 8') - tato registrace vhodná zvláště u malých varhan.

Pokud lidé zpívají opravdu silně je možnou použít i Mixturu. Hlas varhan však nemá lid přehlušovat, ale doplňovat a usnadňovat a podporovat zpěv věřících.

Přede hry, preludia

Flétna 8', nebo Kryt 8', Salicional 8'

Kombinace neprincipálové 8' + neprincipálové 4' - takové kombinace znějí vždy dobře (pokud rejstříky ladí).

Kryt nebo Flétna 8' + Principál nebo Oktáva 4' - ve větších varhanách je tato kombinace dobrá na předeheru na začátek mše v postě, adventě a o všedních dnech.

Do pedálu možno vždy naregistrovat Subbas 16'.

Pleno

- nejsilnější zvuk, jakého jsou varhany schopné.

Všechny Principálové rejstříky (+ Jazyky) -- Pedál: Subbas 16' + Oktávbas 8' + Superoktávbas 4'

- vhodné na slavnostní předehery a dohry při slavnostních příležitostech. Zvuk plena se nemá používat příliš často, aby nezevšedněl.

Doprovod žalmu, Kyrie a Gloria

Zpěvák se doprovází tichým rejstříkem v základní poloze (zvláště se používá Salicionál 8'), lid kombinací pro doprovod zpěvu podle počtu lidí v kostele.

Střídavý zpěv zpěváka a lidu při Kyrie se doprovází stejně jako žalm. Následuje-li po Kyrie Gloria, dá varhaník tón knězi nebo zpěvákovi, který zazpívá Sláva na výsostech Bohu, pak se připojí lid, doprovázený kombinací pro doprovod zpěvu podle počtu lidí v kostele.

Základní pravidla pro správné spojování rejstříků

1. Ve stejné poloze se rejstříkují rejstříky z různých skupin (např. Smyk + Flétna),
2. Pro zesílení zvuku se přidá rejstřík o polohu vyšší (např. k 8' se přidá 4' atd.)

LITURGICKÝ ROK

Střídání liturgických období, k nim náležejících svátků a slavností a svátků svatých nazýváme liturgickým (církvním) rokem. Církvní rok začíná, na rozdíl od občanského roku, na 1. neděli adventní, která je pohyblivá a připadá vždy na čtvrtou neděli před slavností Narození Páně.

Liturgický rok tvoří dvě části:

1. **Rok Páně** - tvoří jej dva sváteční okruhy - velikonoční a vánoční, liturgické mezidobí a slavnosti a svátky věnované tajemství lidského vykoupení.
2. **Svátky svatých** - slavnosti, svátky a závazné a nezávazné památky světců a světic.

Obě tyto části se navzájem podle určitých pravidel prolínají a překrývají (viz níže).

Jednotlivá liturgická slavení mají mezi sebou určitou hierarchii. Lze je seřadit takto:

Slavnosti

1. Velikonoční triduum
2. Slavnosti Narození, Zjevení a Nanebevstoupení Páně, Seslání Ducha Svatého, neděle adventní, postní a velikonoční, Popeleční středa, pondělí, úterý, středa a čtvrtek Svatého týdne, dny v oktávu velikonočním.
3. Slavnosti Páně, Panny Marie a svatých, zapsané ve všeobecném kalendáři, Vzpomínka na všechny věrné zemřelé.
4. Vlastní slavnosti - např. slavnost titulu vlastního kostela, slavnost posvěcení a výročí posvěcení vlastního kostela.

*Slavnosti jsou nejvýznamnější slavení během církvního roku. Mají tři čtení (dvě + evangelium), zpívá se Gloria, je předepsané Credo. Významné slavnosti mají ještě tzv. **vigilii**. To znamená, že se slavnost začíná slavnostní mší předchozí den po západu slunce (velikonoční vigilie), nebo večer. Ty nejvýznamnější slavnosti (slavnost Zmrtvýchvstání Páně a slavnost Narození Páně) mají navíc tzv. **oktáv**, který trvá ještě 7 dní po slavnosti a v liturgii oktávu pokračuje slavení slavnosti.*

Svátky

5. Svátky Páně zapsané ve všeobecném kalendáři.
6. Neděle v době vánoční a v liturgickém mezidobí.
7. Svátky Panny Marie a svatých, zapsané ve všeobecném kalendáři.
8. Vlastní svátky - např. svátek hlavního patrona diecéze, výročí posvěcení katedrály.
9. Adventní všední dny v týdnu od 17. do 24. prosince, dny v oktávu Narození Páně, všední dny doby postní.

Svátky mají pouze dvě čtení (jedno + evangelium), zpívá se chvalozpěv Gloria. Mezi svátky jsou zařazeny i všední dny uvedené v bodu 9. Je to proto, aby jejich výjimečná liturgie nemohla ustoupit slavení svátků svatých podle kalendáře.

Památky

- a) závazné
- b) nezávazné
10. Závazné památky všeobecného kalendáře.
11. Vlastní závazné památky.
12. Nezávazné památky.

Závazné památky mají dvě čtení (jedno + evangelium) a jejich slavení je povinné, u nezávazných památek je slavení nepovinné.

Všední dny

13. Všední dny doby adventní až do 16. prosince včetně, všední dny doby vánoční od 2. ledna do soboty po Zjevení Páně, všední dny doby velikonoční od pondělí po velikonočním oktávu do soboty před Sesláním Ducha svatého, všední dny liturgického mezidobí.

*V těchto dnech se mohou sloužit tzv. **motivní mše** (tzn. k počtě někoho, něčeho). Nejčastěji se na 1. pátek v měsíci slouží mše o Nejsvětějším Srdci Páně, v sobotu bývá mše o Panně Marii.*

Podle tohoto rozdělení lze různé mše odlišit množstvím zpívaných částí. Např.:

Vždy: Sanctus (Svatý), Otče náš a responsoriální žalm

Všední dny: + navíc proprium

Památky: + navíc ordinarium

Svátky: + navíc zpívané výzvy a modlitby

Slavnosti: + navíc přímluvy (a biblická čtení)

Liturgický týden

Liturgický týden začíná vždy nedělí. Každá neděle je připomínkou a oslavou zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Nedělní čtení mají tři cykly - A, B, C - to znamená, že se biblické texty v neděli opakují jednou za tři roky. Je to proto, aby shromáždění vyslechlo ty nejdůležitější události z evangelií a Písma. Při mši se zpívá chvalozpěv Gloria (mimo dobu adventní a postní) a po homilii následuje Credo.

Na neděli navazují všední dny, v jejichž čteních doznívá nebo se dále rozvíjí myšlenka předchozí neděle. Čtení mají dva cykly - 1 a 2. Cyklus 1 se čte v lichých rocích, cyklus 2 v sudých. Tento cyklus se vztahuje pouze na první čtení a responsoriální žalm.

Hra na varhany ve všední den a v neděli

Ve všední dny se hraje méně slavnostně než o nedělích, svátcích a slavnostech. Je třeba brát ohled na charakter liturgické doby.

Sváteční okruhy během roku Páně

Během roku církev svou liturgií připomíná významné okamžiky z dějin spásy. Jsou to okruhy vánoční a velikonoční. Každé z těchto období má přípravnou, kající část. V přehledu jsou uvedeny i vhodné písně z Jednotného kancionálu.

Okruh vánoční

ADVENT

Přípravná - kající část okruhu vánočního se jmenuje advent. Má čtyři neděle. 1. adventní neděle připadá vždy na čtvrtou neděli před slavností Narození Páně. Dobou adventní začíná liturgický rok.

Hra na varhany v době adventní

V době adventní se nezpívá při mši chvalozpěv Gloria. Zpívá se jen o slavnosti Neposkvrněného početí Panny Marie, která se slaví v době adventní (8.12.).

Kajícímú a vážnému rázu adventní doby se přizpůsobí i varhanní hra - při hře používáme mixtury, jazyky a jiné zvukové hlasy jen v omezené míře (neplatí pro výše zmiňovanou slavnost).

Obsah liturgie adventní doby

Liturgie do 16. prosince připravuje věřící na druhý příchod Páně.

Vhodné písně: 126, 127, 121, 129, 125, 122, 123.

Od 17. prosince připravuje přímo na slavnost Narození Páně 25. prosince.

Vhodné písně: Roráty I., II. (i části), 130, 124, 803, 813. Adventní doba končí 24. prosince.

Neděle v době adventní

1. adventní neděle - evangelium všech tří cyklů hovoří o druhém příchodu Páně a napomíná k bdělosti.

Vhodné písně: 126, 127

2. adventní neděle - evangelium všech tří cyklů obsahuje výzvy k pokání od Jana Křtitele.

Vhodné písně: 125, 129

3. adventní neděle tzv. **Gaudete** - radostná adventní neděle (viz vstupní antifona), kněz může obléci růžové roucho na znamení radosti. V evangeliu všech tří cyklů opět vystupuje do popředí postava Jana Křtitele.

Vhodné písně: 121, 125

4. adventní neděle - v evangeliích všech tří cyklů se hovoří o událostech před Ježíšovým narozením.

A - Josefovi se zjevuje anděl a říká mu, aby vzal Marii k sobě, B - o zvěstování Páně, C - o navštívení Alžběty Pannou Marií.

Vhodné písně: Roráty I., II. (i části), 130

Ejhle Hospodin přijde - Rosu nám dejte nebesa

Tento zpěv je v kancionále uveden pod číslem 101. Nejvýhodnější je zazpívat 1x, nebo 3x antifonu "Ejhle Hospodin přijde" (bez "rosu nám dejte nebesa") před mší v době adventní a po zazvonění na začátek zahrát sloku písně ke vstupu. Pokud se tento zpěv zpívá včetně "rosu nám dejte nebesa", pak je to vstupní zpěv a už po něm nemůže následovat sloka písně ke vstupu.

VÁNOČNÍ DOBA

Vlastní slavení doby vánoční začíná večerní vigilií **slavnosti Narození Páně** 24. prosince, slavnost Narození Páně (25.12.), má také 3 různé mešní formuláře. První mše se slaví o půlnoci tzv. půlnoční, andělská (evangelium o Kristově narození v Betlémě), druhá mše za úsvitu, nebo ráno tzv. pastýřská (evangelium o klanění pastýřů v Betlémě) a třetí zvaná velká se slaví ve dne (čte se prolog evangelia sv. Jana). Tématem slavnosti je především radost z příchodu Pána na svět jako dítěte.

Vhodné písně: všechny koledy a mešní písně, kromě 217, 218 a 221 (jsou lepší až ve dnech po vánočním oktávu). Na konec mše je možné pokaždé hrát 201.

Sedm dní po slavnosti Narození Páně probíhá **vánoční oktáv**. Do vánočního oktávu vložila církve tři svátky svatých. Je to **sv. Štěpán** (26.12.), **sv. Jan Evangelista** (27.12.) a **sv. Mlád'átka** (28.12.).

Liturgie těchto dnů vyzdvihuje světce jako vzory k následování.

Vhodné písně: ke vstupu 841, před evangeliem Aleluja s veršem, dále koledy.

Na neděli v oktávu vánočním připadá **svátek sv. Rodiny**. Tento svátek představuje sv. Rodinu jako vzor pro naše rodiny. Při mši se může konat obnova manželských slibů. Pokud není v oktávu neděle,

slaví se svátek 30.12.

Vhodné písně: 224, nebo všechny koledy a mešní písně, kromě 217, 218 a 221 (jsou lepší až ve dnech po vánočním oktávu). Na konec mše je možné pokaždé hrát 201.

Ve všední dny vánočního oktávu se zpívá Gloria a hrají se koledy.

31.12. je **památka sv. Silvestra**, papeže. Ve večerních hodinách se může sloužit **votivní mše na poděkování za uplynulý rok** se svátostným požehnáním. Na konci mše se zpívá Te Deum 930 - buď všechny sloky, nebo 1-3,12 sloka.

Vhodné písně: všechny koledy a mešní písně, kromě 217, 218 a 221 (jsou lepší až ve dnech po vánočním oktávu), na konec 932, k požehnání píseň M4 z oddílu 2 nebo 7 nebo 226.

Na konec oktávu 1.1. připadá **slavnost Matky Boží, Panny Marie**. Ke mši se hodí 803, 806 (buď na začátek, nebo k obětování) a koledy.

Ve dnech po vánočním oktávu až do konce vánoční doby je vhodné hrát častěji písně 217, 218 a 221.

Jestliže je mezi slavnostmi Matky Boží, Panny Marie a slavností Zjevení Páně neděle, pak se tento den slaví **2. neděle vánoční** se čtením prologu evangelia sv. Jana.

Vhodné písně: všechny z oddílu 2.

Druhým významným slavením vánoční doby je **slavnost Zjevení Páně** (6.1.). Při mši se žehná voda, kadidlo a křída. Liturgie oslavuje Ježíše jako Boha a Krále.

Průběh bohoslužby

- Mše začíná obvyklým způsobem, místo úkonu kajičnosti se žehná voda. Kněz poté prochází kostelem a kropí lid. Při tom se zpívá píseň 510.
- Mše pokračuje obvyklým způsobem.
- Po homilii se žehná kadidlo, křída a zlaté předměty.

Vhodné písně: 202, 218 nebo 217, 613.

V neděli po slavnosti Zjevení Páně se slaví **svátek Křtu Páně**. V evangeliu se připomíná Ježíšův křest v Jordáně a sestoupení Ducha svatého v podobě holubice na Ježíše.

Vhodné písně: 217, 201, (koledy).

V pondělí po svátku Křtu Páně **začíná první část liturgického mezidobí**.

Vánoční svátky mimo vlastní okruh vánoční

K vánoční době patří ještě dva svátky, které stojí mimo vlastní dobu vánoční. Jsou to svátek Uvedení Páně do chrámu (Hromnice, 2.2.) a slavnost Zvěstování Páně (25.3.).

Svátek Uvedení Páně do chrámu (2.2.)

Evangelium tohoto svátku líčí události v jeruzalémském chrámu, kde Simeon poznal v novorozeněti Božího Syna. Liturgie začíná neobvykle mimo kostel, nebo alespoň mimo presbytář.

Průběh bohoslužby

- Kněz přichází k věřícím, shromážděným na vhodném místě. Během příchodu se hraje varhanní preludium a zpívá se **vstupní antifona**. Pokud se nezpívá, kněz antifonu přečte.
- Všichni si rozsvítí svíce. Kněz pozdraví lid a uvede je do bohoslužby. Poté říká modlitbu a požehná svíce. Modlitba končí společným Amen. Kněz kropí svíce svěcenou vodou.
- Kněz zahájí průvod slovy: *Vyjďeme v pokoji*. A všichni se průvodem odeberou na svá místa. Přitom se zpívá **Simeonovo kantikum**. Je ve zpěvech s odpovědí lidu. Průvod možno zahájit slavnostní předehrou.
- Po dozpívání kantika, je-li kněz u sedes, následuje hned chvalozpěv Gloria. Mše pak pokračuje až do konce obvyklým způsobem.

Vhodné písně: 217 + na závěr je vhodná mariánská píseň.

Slavnost Zvěstování Páně (25.3)

Evangelium dnešní slavnosti připomíná andělské zvěstování Panně Marii. Pokud tato slavnost připadne (většinou tomu tak je) na dobu postní, pak se nezpívá aleluja před evangeliem. Pokud připadne na sv. týden či oktáv velikonoční, pak se slavnost přesouvá na pondělí po 2. velikonoční neděli.

Vhodné písně: 130 + libovolná mariánská píseň na závěr.

Okruh velikonoční

POSTNÍ DOBA

Přípravná, kající část okruhu velikonočního se jmenuje Postní doba. Ta začíná na Popeleční středu. Popeleční středa je stanovena na středu před první postní nedělí. Postních nedělí je celkem šest. Šestá postní neděle se jmenuje Květná neděle a začíná jí Svatý týden. Následující neděle je slavnost Zmrtvýchvstání Páně. Ta je pohyblivá a stanoví se na 1. neděli po 1. jarním úplňku.

Hra na varhany v době postní

V postě se nezpívá chvalozpěv Gloria a Aleluja před evangeliem. Místo toho se zpívá jen verš z lekcionáře bez antifony nebo verš s antifonou Chvála tobě Kriste, Králi věčné slávy. Kajícimu a vážnému rázu postní doby se přizpůsobí i varhanní hra - při hře používáme mixtury, jazyky a jiné zvukové hlasy jen v omezené míře.

Obsah liturgie doby postní

Tématem liturgie od čtvrtka po popeleční středě do soboty po 4. neděli postní je křest a obrácení. Od pondělí po 5. postní neděli vstupuje stále více do popředí událost Ježíšova umučení, která vrcholí v liturgii Svatého týdne.

Postní písně

V kancionálu jsou dvě kategorie postní písní. Jednak jsou to písně o Kristově umučení (a těch je tam většina) a jednak to jsou písně kající. Písně o Kristově umučení je vhodné hrát až od 5. postní neděle (nebo až od pondělí po 5. postní neděli) a v pátek, případně ve středu po celou postní dobu. Kající písně se hrají od Popeleční středy do soboty po 4. postní neděli. Protože těchto písní mnoho není (jedná se především o písně 307, (309), 312, 319, 320, (321), 322), lze je v tomto období doplnit písněmi 901, 904, 914, 706. Mariánské zabarvení soboty je i v postní době možné zachovat zpěvem písní 310, 311, 804, 809, 818 (sloky 1, 5-7).

Popeleční středa

Liturgie Popeleční středy uvádí věřící do postní doby výzvou k obrácení a smíření. Při mši (nebo při bohoslužbě slova) se uděluje svátostina popelce.

Průběh bohoslužby

- Mše začíná obvyklým způsobem. Kněz pozdraví věřící, uvede je do bohoslužby, ale nekoná se úkon kajícího, takže hned následuje vstupní modlitba.
- Po homilii kněz posvětil modlitbou popel a pokropí jej svěcenou vodou.
- Pak uděluje popelec věřícím. Přitom se zpívá žalm 51 s antifonou nebo jiné zpěvy. Není-li již co zpívat a obřad udělení popelce ještě neskončil, může se doprovázet tichým preludováním.
- Po udělení popelce si kněz umyje ruce.
- Následují přímluvy. Mše dále pokračuje obvyklým způsobem.

Vhodné písně: 322.

Postní neděle

1. neděle postní - tématem této neděle ve všech třech cyklech čtení je pokoušení Ježíše na poušti.

Tato neděle má být slavnostním vstupem do každoročního 40ti denního postu. Ať se to nějakým vhodným způsobem při mši naznačí, například zpěvem litaní ke všem svatým. Na tuto neděli lze také udělovat popelec těm, kteří jej nepřijali o Popeleční středě. V tom případě kněz požehná popel na místě úkonu kajícího a označí věřící. Mše pak pokračuje obvyklým způsobem.

Vhodná píseň: 307, na úvod Litanie 069

2. neděle postní - tématem této neděle ve všech třech cyklech čtení je Ježíšovo proměnění na hoře. V následujících třech nedělích je v evangeliích cyklu A zastoupen křestní motiv. Tato čtení se proto mohou číst i v cyklech B, nebo C. Ve čteních cyklů B a C vystupují do popředí motivy víry a obrácení.

3. neděle postní - evangelium v cyklu A obsahuje zprávu o setkání Ježíše se samařskou ženou u studně, evangelium v cyklu B je o očištění chrámu a v evangeliu cyklu C je podobenství o neplodném fíkovníku.

4. neděle postní tzv. **Laetare** - radostná postní neděle, kněz si může obléci růžové roucho. Tématem evangelia cyklu A je Ježíšovo uzdravení slepého od narození, v cyklu B se čte z evangelia rozhovor Krista s Nikodémem, v cyklu C se čte podobenství o marnotratném synu.

5. neděle postní dříve **Smrtná** - v cyklu A se z evangelia dovídáme o vzkříšení Lazara, v cyklu B se Ježíš přirovnává k pšeničnému zrnu a naznačuje, jakou smrtí zemře, v cyklu C se čte o Ježíšovi a cizoložnici.

Evangelia cyklu A na 3.-5. lze použít při mši i v cyklech B a C zvláště, když se koná příprava čekatelů na křest (katechumenů).

Vhodné písně: pro tyto 4 neděle v kancionále nejsou vhodné písně, proto vybereme některou z písní vhodnou pro období od čtvrtka po popeleční středě do soboty po 4. neděli postní s přihlédnutím k denním textům liturgie. Na 5. postní můžeme už hrát písně o umučení Páně.

Svatý týden

Ve svatém týdnu slaví církev tajemství spásy, která Kristus vykonal v poslední dny svého života od začátku svého mesiánského vjezdu do Jeruzaléma. Svatý týden začíná Květnou nedělí.

Květná neděle - liturgie začíná neobvykle mimo kostel, nebo alespoň mimo presbytář. Na Květnou neděli se žehnají ratolesti a čtou se dvě evangelia. Jedno o Ježíšově vstupu do Jeruzaléma před slavnostním vstupem do kostela a druhé při bohoslužbě slova o Ježíšově umučení (pašije).

Průběh bohoslužby:

- Obřady zpravidla probíhají mimo chrám. Věřící se tam shromáždí a drží v rukou ratolesti. Kněz přichází v průvodu mezi lid. Při příchodu se zpívá **vstupní antifona**, nebo ji kněz po příchodu mezi lid přečte.
- Kněz pozdraví lid a vyzve přítomné k účasti na dnešní slavnosti. Pak požehná ratolesti a po modlitbě je pokropí svěcenou vodou.
- Kněz čte evangelium. Po evangeliu může následovat krátká homilie. (Před evangeliem není zpěv.)
- Kněz zahájí průvod se slovy: *Připojme se k zástupu, který oslavoval Krista, a vyjděme v pokoji.* Při slavnostním vstupu průvodu do kostela zahraje varhaník slavnostní předeheru a zpívá se píseň 318. Mohou se též zpívat žalmy 23 a 46.
- Kněz se pak modlí od sedes vstupní modlitbu a mše pokračuje dále obvyklým způsobem.
- Evangelium dnes tvoří pašije - zpráva o umučení Krista z evangelia Lukášova, Markova nebo Matoušova. Mohou se zpívat. Obvykle je zpívají 3 zpěváci - nižší hlas (označen +) - Kristus (Krista by měl zpívat kněz), střední hlas (označen C) - cantor (vypravěč), vyšší hlas (označen S) - succentor (texty ostatních postav vystupujících v pašijích). Pašije mohou zpívat i ženy.

Vhodné písně: k slavnostnímu vstupu 318, ke mši 305, nebo jakákoli o umučení Páně.

Na Zelený čtvrtek ráno se v biskupských chrámech koná mše sv. se svěcením olejů a obnovou kněžských slibů.

Od večerní mše na Zelený čtvrtek **začíná velikonoční triduum a velikonoční doba.**

Je užitečné zakončit postní dobu nějakou kající pobožností. Taková pobožnost se má konat před svatým triduem, ale ne bezprostředně před večerní mší zeleného čtvrtka. Viz kapitolu Pobožnosti.

VELIKONOČNÍ DOBA A SVATÉ TŘÍDENNÍ - VELIKONOČNÍ TRIDUUM

Liturgie těchto tří dnů je nejdůležitější liturgií v roce. Varhaník a kněz by se měl na průběhu bohoslužeb domluvit předem a věnovat jejich přípravě co největší pozornost.

Zelený čtvrtek

Předmětem liturgie jsou dvě události: Ježíšova poslední večeře a Ježíšova modlitba v Getsemanské zahradě.

Na začátek se hraje slavnostní predehra. Ke mši se zpívá eucharistická píseň: 710, 712, nebo jiná.

Průběh bohoslužby

- Mše začíná obvyklým způsobem. Pak varhaník doprovází **Kyrie** a dá knězi tón na **Gloria**. Kněz zazpívá Gloria. Pak varhany hrají slavnostní mezihru dlouhou podle schopností varhaníka na pleno a přitom se vyzvání všemi zvony a zvonky. Po mezihře se pokračuje ve chvalozpěvu Gloria, lépe za varhanního doprovodu. Pak varhany podle tradice zmlknou až do Gloria na velikonoční vigílii.
- Mše po Gloria pokračuje obvyklým způsobem.
- Po homílii se může konat **obřad umývání nohou**. Přísluhující přivedou vybrané muže k sedadlům připraveným na vhodném místě. Kněz odloží ornát a přistoupí ke každému z nich, lije jim na nohy vodu a utírá jim je. Během obřadu se mají zpívat antifony z misálu, nebo jiné zpěvy (681, ale ten je k přípravě darů) lze použít i žalm 23.
- Po obřadu si kněz oblékne ornát a shromáždění se společně modlí přímluvy.
- Mše pak pokračuje obvyklým způsobem. K obětování je vhodný zpěv 681 "Kde je opravdová láska", k přijímání žalm 33, nebo vhodná eucharistická píseň z oddílu 7.
- Po modlitbě po přijímání se **přenáší Nejsvětější svátost v průvodu do svatostánku** v boční lodi nebo na jiném vhodném místě. Při tom se zpívá hymnus Chvalte ústa (Pange lingua) 704 nebo 705. Při ukládání svátosti do svatostánku se zpívá "Před svátostí touto slavnou (Tantum ergo sacramentum)" - sloka 5 - 6 písně 704 (705). Přenášení Nejsvětější svátosti se nekoná v těch kostelích, kde se poté nekonají obřady Velkého pátku. Potom se **obnaží všechny oltáře a odnesou, nebo zahalí kříže** v kostele. Přitom se nic nezpívá.

Velký pátek

Středem liturgie je Ježíšova smrt na kříži za naše hříchy.

Průběh bohoslužby

- Bohoslužba začíná v tichosti, bez zpěvu příchodem kněze a asistence k oltáři. Kněz s asistencí před oltářem padnou na tvář a chvíli se v tichosti modlí. Po příchodu k sedes se kněz modlí modlitbu.
- Následuje **bohoslužba slova**. Evangelium dnes tvoří **pašije podle sv. Jana**. Mohou se zpívat. Bohoslužbu slova uzavírají **přímluvy** za celý svět. I přímluvy lze zpívat. Úvod zpívá zpěvák, modlitbu kněz.
- Po přímluvách následuje **obřad uctívání kříže**. Kněz vnáší mezi shromážděné kříž a třikrát zpívá: "**Hle, kříž, na kterém umřel Spasitel světa.**" a lidé odpovídají: "**Klaníme se ti, Pane Ježíši Kriste**". Poté mu věřící prokazují úctu pokleknutím, nebo pokloněním.
- Během uctívání se zpívají tzv. **improperie** - žaloby (výčitky) a jiné zpěvy.
- Když skončí obřad uctívání, oltář se zahalí plátnem a ze svatostánku se přinese Nejsvětější Svátost. Po modlitbách následuje **přijímání**. Během přijímání se může zpívat **žalm 22 (21), nebo jiný vhodný zpěv**.
- Po přijímání se svátost odnese zpěv to svatostánku. Kněz říká závěrečnou modlitbu a s asistencí

odchází v tichosti do sakristie.

Bílá sobota

Bílá sobota je tzv. aliturgickým dnem, neboť se dnes zásadně neslaví mše svatá a další svátosti, kromě pomazání nemocných a svátosti smíření.

Velikonoční noc (velikonoční vigilie)

Oslava vigilie začíná po západu slunce.

Průběh bohoslužby

- Věřící se shromáždí před kostelem, kde je připravená hranice. Obřady začínají **slavností velikonoční svíce**. Kněz přichází v tichosti v průvodu mezi věřící, pozdraví je a uvede do liturgie. Mezitím se zapálí hranice. Potom žehná oheň a rozsvítí od něj velikonoční svíci - **paškál**.
- Při vnášení svíce do chrámu se zpívá třikrát: "*Světlo Kristovo!*" a lid odpovídá: "*Sláva Tobě, Pane.*" Poté se zpívá velikonoční chvalozpěv, zvaný **Exultet** - Jásej, který obvykle zpívá kněz, nebo jáhen, může ho však zpívat i laik.
- Po chvalozpěvu následuje **bohoslužba slova**. Je pro ni vybráno devět čtení - sedm ze Starého a dvě z Nového zákona.
- Kněz nejprve vyzve věřící k naslouchání Božimu slovu. Pak se přečte čtení, zazpívá příslušný žalm a kněz řekne (zazpívá) modlitbu.
- Po posledním čtení ze Starého zákona s příslušným žalmem a modlitbou se rozsvítí svíce na oltáři. Kněz zazpívá **Gloria**. Pak varhany hrají slavnostní mezihru dlouhou podle schopností varhaníka na plno a přitom se vyzvání všemi zvony a zvonky. Po mezihře se pokračuje ve chvalozpěvu Gloria. Od této chvíle se smí doprovázet zpěv a samostatně hrát při liturgii na varhany. Po Gloria kněz říká (zpívá) modlitbu, a pak se čte epištola a poté kněz zpívá trojí aleluja. Následuje žalm 117 s antifonou aleluja.
- Po aleluja následuje **evangelium a homilie**.
- Po homilii následuje **křestní bohoslužba**. Jejím středem je svěcení vody a křest přítomných katechumenů. Tato část bohoslužby má tři možné podoby:
 1. svěcení křestní vody a křest katechumenů,
 2. svěcení křestní vody bez křtu,
 3. svěcení vody.
- Ad 1 a 2: kněz krátce promluví k lidu a následují **litanie** ke všem svatým, mají je zpívat dva zpěváci. Litanie končí přímlovami (ne zpěvem Beránku Boží), mohou se do nich přidat jména dalších svatých, zejména titulárního světce kostela, místního patrona a jména křestních patronů těch, kdo přijímají křest. Pokud se křtí, kněz se po litaniích modlí za přítomné katechumeny. Pak požehná křestní vodu. Žehnání je zakončeno společným zvoláním všech přítomných: "**Prameny velebte Pána, chvalte a oslavujte ho navěky**". Křtí-li se, následuje pak křest (a bířmování) přítomných katechumenů. Po udělení křtu lze zpívat vhodný **zpěv** na poděkování (906 1. sloka, 624 a jiné).
- Ad 3: kněz krátce promluví k lidu, a pak požehná vodu.
- Bohoslužbu uzavírá společné **obnovení křestního slibu a kropení lidu svěcenou vodou**. Přitom se zpívá zpěv "**Viděl jsem pramen vody** (Vidi aquam)" v kancionálu jako 511, nebo jiný zpěv mající křestní charakter.
- Když kněz pokropil lid svěcenou vodou, odebere se k sedadlu. Následují **přímlovy**.
- Mše svatá dále pokračuje obvyklým způsobem. K přijímání je vhodný žalm 117 s antifonou "Náš velikonoční Beránek", žalm 33 s antifonou "Aleluja", nebo jiný radostný velikonoční zpěv.
- Při **propuštění lidu** se dnes a po celý velikonoční oktáv říká, nebo zpívá: *Jděte ve jménu Páně, aleluja, aleluja. Bohu díky, aleluja, aleluja.*

Vhodné písně: 403, 404, 401, 412, na závěr 932.

Slavnost Zmrtvýchvstání Páně

V dnešní liturgii a v liturgii následujících 50 dnů přetrvává radost a dojetí ze vzkříšení Pána. Mše probíhá obvyklým způsobem. Je vhodné úkon kajícího nahradit obřadem kropení lidu svěcenou vodou. Po druhém čtení následuje **sekvence** Velikonoční oběti (Victimae paschali laudes) 406 a **aleluja**. Místo vyznání víry může být obnova křestního slibu.

Nešporami na slavnost Zmrtvýchvstání Páně **končí Velikonoční třídenní**.

Vhodné písně: 403, 404, 401, 412

Na konci každé mše v době velikonoční se může zpívat píseň 407.

Sedm dní po slavnosti Zmrtvýchvstání Páně probíhá **velikonoční oktáv**. Ve všední dny se zpívá **Gloria** a před evangelium se může zařadit sekvence Velikonoční oběti.

2. a 3. neděle velikonoční - tématem obou evangelií jsou vypravování o zjeveních vzkříšeného Ježíše. Vhodné písně: 413, 410

4. neděle velikonoční - neděle dobrého pastýře. Vhodné písně: 843

5. a 6. neděle velikonoční - obsahem evangelií jsou Ježíšovy promluvy a modlitby při poslední večeři. Vhodné písně: 409, 401

V **pondělí, úterý a ve středu po 6. neděli velikonoční** se může sloužit votivní mše za všeobecné potřeby (prosebná mše). Církev v těchto dnech prosí Pána a veřejně mu děkuje za různé potřeby lidí, především za úrodu a za požehnání pro lidskou práci. Vhodné písně: 912 ke vstupu.

Ve čtvrtek po 6. neděli velikonoční se slaví **slavnost Nanebevstoupení Páně**. Mše zdůrazňuje druhý příchod Páně a jeho trvalou přítomnost ve společenství. Vhodné písně: 415

V **následujících dnech** probíhá příprava na slavnost Seslání Ducha Svatého. Mešní texty připomínají Kristovy přísliby seslání Sv. Ducha. Ke mši jsou vhodné svatodušní písně - 422, 423, 425 a 415. Po mši se koná, od slavnosti Nanebevstoupení Páně včetně, po devět dní **svatodušní novéna**. Padesátý den po Velikonocích se slaví **slavnost Seslání Ducha Svatého**. Liturgie oslavuje seslání Sv. Ducha, kterým Bůh dovršil dílo našeho vykoupení. Slavnost má vlastní **vigilii**.

Vigilijní mše probíhá obvyklým způsobem. Pro bohoslužbu slova jsou, podobně jako na velikonoční vigilii, vybrána čtyři starozákonní čtení, která se mohou číst všechna. Poté následuje responsoriální žalm. Mše pokračuje obvyklým způsobem.

Při slavnostní nedělní mši se zpívá po druhém čtení sekvence **Přijď, ó Duchu Přesvatý - Veni sancte spiritus** 422, po ní následuje zpěv aleluja s veršem před evangeliem. Mše pokračuje obvyklým způsobem. Při propouštění lidu se říká, nebo zpívá: **Jděte ve jménu Páně, aleluja, aleluja. Bohu díky, aleluja, aleluja**. Vhodné písně: 421- 425.

V pondělí po slavnosti Seslání Ducha svatého **pokračuje liturgické mezidobí** až do 1. neděle adventní.

LITURGICKÉ MEZIDOBÍ

V liturgickém mezidobí se Kristovo tajemství oslavuje spíše v celé jeho plnosti. Čtení liturgického mezidobí mají 3 cykly. V cyklu A se čte Matoušovo evangelium, v cyklu C Lukášovo a v cyklu B Markovo evangelium s výjimkou 17. - 21. neděle, kdy se čte evangelium podle sv. Jana s eucharistickou tematikou. V tyto neděle jsou vhodné eucharistické písně: 710, 712, 717, 707, 701.

Biblická čtení všedních dnů mezidobí dále rozvíjejí myšlenku předchozí neděle. V posledních týdnech se čtou eschatologické texty zaměřené na druhý příchod Páně. V tyto dny je vhodné hrát písně: 519, 901, 904.

V liturgickém mezidobí vybíráme písně z oddílů 5 případně 9 a 7.

Slavnosti Páně v liturgickém mezidobí

Na neděli po Sv. Duchu připadá **slavnost Nejsvětější Trojice**. Liturgie oslavuje Trojjediného Boha v Otci, Synu a Duchu Svatém.

Vhodné písně: 904

Ve čtvrtek po Nejsvětější Trojici se slaví **slavnost Těla a krve Páně**. Církev, podobně jako na Zelený čtvrtek, oslavuje Nejsvětější svátost.

Mše probíhá obvyklým způsobem. Po druhém čtení může následovat sekvence Lauda Sion Salvatorem - Sione chval Spasitele 717. Po mši se koná **průvod s Nejsvětější svátostí** ke čtyřem oltářům. Podle možností se může konat i mimo chrám. Průvod se zastaví u každého oltáře, kde se na chvíli vystaví Tělo Páně, kněz říká modlitbu, pak průvod pokračuje k dalšímu oltáři.

Vhodné písně: 710, 712, 717, 707, 701.

Na druhý pátek po slavnosti Těla a krve Páně připadá **slavnost Nejsvětějšího Srdce Ježíšova**. Středem liturgie je oslava Ježíšovy lásky k lidem. V evangeliích tří cyklů je Ježíš postupně představován jako zdroj útěchy a pokoje (A), ukřižovaný za naše hříchy (B) a dobrý pastýř (C).

Vhodné písně: 715

Poslední neděle liturgického mezidobí patří **slavnosti Ježíše Krista Krále**. Liturgie, podobně jako o slavnosti Zjevení Páně, oslavuje Krista jako Boha a Krále.

Vhodné písně: 707, 633.

Svátky Páně v liturgickém mezidobí

Svátek Proměnění Páně (6.8.)

Svátek připomíná událost na hoře Tábor, kde se Kristus před zraky učedníků proměnil a rozmlouval s Mojžíšem a Eliášem. Pro tento svátek není v kancionálu vhodná píseň. Písně vybíráme z oddílu 7, nebo 5.

Svátek Povýšení sv. Kříže (14.9.)

Tématem dnešní mše, podobně jako na Velký pátek, je Kristova smrt na kříži, kterou nám daroval vykoupení.

Vhodné písně: 317

Svátek Posvěcení Lateránské Baziliky (9.11.)

Liturgie oslavuje nejen dům z kamene, ale i obec věřících v něm shromážděnou.

Vhodné písně: 917, 918

SVÁTKY SVATÝCH

Církev vzpomíná na ty, kteří jedinečným způsobem následovali Krista, a dává je věřícím za příklad k následování. Především je to Matka Boží, Panna Maria, apoštolové, mučedníci a mnozí svatí muži a ženy. Uctíváním svatých církev oslavuje Krista, který je její hlavou, a svatí jejími údý.

Mezi svatými se zvláštní pozorností dostává Panně Marii. Písně o Matce Boží jsou v kancionálu uvedeny pod čísly 801 - 819. Mezi nimi je píseň 810, která je mešní a 813, která se dá hrát kdykoli po přijímání. Píseň 814 je určena pro modlitbu růžence.

Pro mše ke cti ostatních svatých hrajeme písně od čísla 821 výše. V direktáři si zjistíme, do jaké "kategorie" ten či onen světec náleží, a podle toho zvolíme píseň.

Je možné též hrát při těchto slaveních písně o Pánu Ježíši.

840 - píseň o všech svatých

841 - mešní píseň o svatých obecně

842 - mešní píseň k mučedníkům

843 - mešní píseň k duchovním pastýřům

844 - mešní píseň k pannám a řeholníkům

845 - mešní píseň k ženám

827 - mešní píseň k sv. apoštolům

839 - mešní píseň k sv. českým patronům

838 - tato píseň obsahuje 16 slok ke vstupu, každá je o jiném sv. českém patronovi. Je dobré se tuto píseň naučit a při mších o těchto světcích zazpívat příslušnou sloku ke vstupu.

Mezi svátky svatých náleží i svátek sv. archandělů Michaela, Gabriela a Rafaela (29.9.) a památka sv. andělů strážných (2.10.). Ke mši je vhodná píseň 512, nebo 904.

VLASTNÍ SVÁTKY

Tyto svátky se slaví jen na určitých místech a v určitých společenstvích, nejsou závazné pro celou diecézi, nebo církevní provincii. Především se jedná o slavnost Posvěcení vlastního kostela a slavnost světce, nebo titulu, jemuž je kostel zasvěcen. Řeholní společenství kromě toho slaví ještě svátky a slavnosti světců - většinou členů a zakladatelů jejich řádu. Mezi vlastní svátky patří i svátek posvěcení katedrály a svátek hlavního patrona diecéze, které se slaví v jednotlivých diecézích.

Slavnost Posvěcení vlastního kostela - posvěcení

Slavnost Posvěcení vlastního kostela se slaví ve výroční den, kdy byl posvěcen. Není-li den znám, slaví se slavnost v den stanovený diecézí (obvykle v říjnu).

Vhodné písně: 917, 918

Slavnost titulu vlastního kostela - poutní slavnost

V liturgii se oslavuje světec nebo titul, jemuž je kostel zasvěcen. Pro tuto příležitost je chvályhodné mít nějakou vlastní píseň, zvláště pokud se jedná o světce (titul), který nemá v kancionálu vlastní píseň.

KALENDÁŘ

V přehledu uvádím všechny svátky a slavnosti mající pevný termín. Nejsou zde zahrnuty vlastní svátky jednotlivých diecézí české provincie. Tučně jsou vyznačeny ty **svátky**, které, případnou-li na neděli, mají ve slavení přednost.

Leden 1. SLAVNOST MATKY BOŽÍ, PANNY MARIE 6. SLAVNOST ZJEVENÍ PÁNĚ 25. Svátek Obrácení sv. Pavla, apoštola Únor 2. Svátek Uvedení Páně do chrámu 22. Svátek Stolce svatého Petra, apoštola Březen 19. SLAVNOST SV. JOSEFA, snoubence Panny Marie 25. SLAVNOST ZVĚSTOVÁNÍ PÁNĚ Duben 23. Svátek sv. Vojtěcha, biskupa a mučedníka 25. Svátek sv. Marka, evangelisty 29. Svátek sv. Kateřiny Sienské, panny a učitelky církve, patronky Evropy Květen 3. Svátek sv. Filipa a Jakuba, apoštolů 14. Svátek sv. Matěje, apoštola 16. Svátek sv. Jana Nepomuckého, kněze a mučedníka 31. Svátek Navštívení Panny Marie Červen 23. <i>vigilie slavnosti Narození sv. Jana Křtitele</i> 24. SLAVNOST NAROZENÍ SV. JANA KŘTITELE 28. <i>vigilie slavnosti sv. Petra a Pavla</i> 29. SLAVNOST SV. PETRA A PAVLA, apoštolů Červenec 3. Svátek sv. Tomáše, apoštola 5. SLAVNOST SV. CYRILA, MNICHA, A METODĚJE, BISKUPA, patronů Evropy 11. Svátek sv. Benedikta, opata, patrona Evropy 23. Svátek sv. Brigity, řeholnice, patronky Evropy 25. Svátek sv. Jakuba, apoštola	Srpen 6. Svátek Proměnění Páně 9. Svátek sv. Terezie Benedikty od Kříže, řeholnice a mučednice, patronky Evropy 10. Svátek sv. Vavřince, jáhna a mučedníka 14. <i>vigilie slavnosti Nanebevzetí Panny Marie</i> 15. SLAVNOST NANEBEVZETÍ PANNY MARIE 24. Svátek sv. Bartoloměje, apoštola Září 8. Svátek Narození Panny Marie 14. Svátek Povýšení sv. Kříže 21. Svátek sv. Matouše, apoštola a evangelisty 28. SLAVNOST SV. VÁCLAVA, mučedníka, hlavního patrona českého národa 29. Svátek sv. Michaela, Gabriela a Rafaela, archandělů Říjen 18. Svátek sv. Lukáše, evangelisty 28. Svátek sv. Šimona a Judy, apoštolů Listopad 1. SLAVNOST VŠECH SVATÝCH 2. Vzpomínka na všechny věrné zemřelé 9. Svátek Posvěcení lateránské baziliky 13. Svátek sv. Anežky České, řeholnice 30. Svátek sv. Ondřeje, apoštola Prosinec 8. SLAVNOST PANNY MARIE, POČATÉ BEZ POSKVRNY HŘÍCHU DĚDIČNÉHO 24. <i>vigilie slavnosti Narození Páně</i> 25. SLAVNOST NAROZENÍ PÁNĚ 26. Svátek sv. Štěpána, prvomučedníka 27. Svátek sv. Jana, apoštola a evangelisty 28. Svátek sv. Mladěte, mučedníků 30. Svátek sv. Rodiny, Ježíše, Marie a Josefa - v tento den se svátek slaví, není-li v oktávu vánočním neděle.

DALŠÍ LITURGICKÁ SLAVENÍ

Do mše mohou být vloženy další obřady spojené s křtem, svatbou, biřmováním, svátostí nemocných, a pohřbem. Před bohoslužbou spojenou s těmito obřady je nutné se domluvit na podrobnostech s celebrujícím knězem.

Křest

1. Vstupní obřady:

- Mše začíná uvítáním rodičů s dítětem v zadní části kostela (u kostelního vchodu). Při příchodu kněze se zpívá **1. sloka písně 906, nebo jiný vhodný zpěv, nebo se pouze hraje preludium.**
- Kněz pozdraví shromážděné a krátce vysvětlí význam křtu. Poté se ptá rodičů a kmotřů jestli chtějí, aby jejich dítě bylo pokřtěno. Znamená dítě znamením kříže (po něm to mohou učinit i rodiče a kmotři).
- Kněz vyzve rodiče a kmotry, aby ho následovali k účasti na bohoslužbě a v průvodu vstoupí do kostela. Přitom se zpívá **1. sloka písně 906 (pokud se už nezpívala na začátku), nebo jiný vhodný zpěv, nebo se pouze hraje preludium.**
- Je-li křest spojen se mší, následuje Gloria, mše pokračuje obvyklým způsobem.

2. Bohoslužba slova

- Po homilii se může zpívat **3. sloka písně 906.**

3. Křestní bohoslužba

- Přítomní se modlí prosby, následuje vzývání svatých (nebo litanie ke všem svatým). Poté kněz pomazává dítě posvátným olejem, nebo vzkládá ruce na dítě. Poté se může zpívat **4. sloka písně 906.**

4. Vlastní udílení křtu

- Mimo dobu velikonoční kněz posvětil křestní vodu.
- Rodiče a kmotři se zříkají zlého a vyznávají víru. (Poté může i shromáždění vyznat svou víru, například zpěvem vhodné písně (514, 520 část Věřím).
- Kněz lije vodu křtěnci na hlavu se slovy: "*Já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Duchu Svatého.*" Po udělení křtu se zpívá píseň na poděkování za udělenou svátost **907, 624, nebo 1. sloka písně 906 (pokud se už nezpívala na začátku).**
- Kněz znamená dítě křížem, obléká mu bílé roucho a předává kmotrovi hořící svíci.
- Následují přímluvy, je-li křest spojen se mší, následuje po přímluvách bohoslužba eucharistie v obvyklém pořádku. Uděluje-li se křest při bohoslužbě slova, následují hned závěrečné obřady.

5. Bohoslužba eucharistie

- Bohoslužba eucharistie probíhá v obvyklém pořádku.

6. Závěrečné obřady

- Požehnání na závěr bohoslužby uděluje kněz slavnostním způsobem.
- Na závěr bohoslužby je vhodné zpívat chvalozpěv **Magnificat 813 A, B, případně poslední sloku písně 906.**

Biřmování

Ke mši je vhodná píseň 424. Na vhodném místě mše je možné hrát i písně 422, 423 a 911. Svátost obvykle udílí biskup při mši.

1. Vstupní obřady

- Vstupní obřady probíhají v obvyklém pořádku.

2. Bohoslužba slova

- Bohoslužba slova probíhá v obvyklém pořádku.

3. Udílení bířmování

- Po evangeliu se bířmovanci shromáždí před biskupem a jsou mu představeni.
- Biskup má homilii.
- Biskup se modlí nad bířmovanci.
- Následuje obnova křestního vyznání bířmovanci. (Poté může i shromáždění vyznat svou víru, například zpěvem vhodné písně (514, 520 část Věřím).
- Poté biskup ke každému zvlášť přistoupí (nebo bířmovanec předstoupí před biskupa) a znamená ho na čele křížmem se slovy: "*Přijmi pečeť daru Ducha Svatého.*" Poté ještě každému říká: "*Pokoj tobě.*"
- Poté co všem bířmovancům udělil svátost, jde si biskup umýt ruce.
- Následují přímluvy.

4. Bohoslužba eucharistie

- Bohoslužba eucharistie probíhá v obvyklém pořádku.

5. Závěrečné obřady

- Závěrečné obřady probíhají v obvyklém pořádku.

Svatba

1. Vstupní obřady

- Kněz s asistencí vyjde vstříc svatebčanům, shromážděným u kostelního vchodu. Přitom se nic nehraje.
- Kněz pozdraví svatebčany a doprovodí je k oltáři. Při tom se hraje **svatební pochod, nebo zpívá píseň 916, nebo 904.**
- Je-li bohoslužba spojená se mší, následuje Gloria, mše pokračuje obvyklým způsobem.

2. Bohoslužba slova

- Bohoslužba slova probíhá obvyklým způsobem.

3. Udílení svátosti manželství

- Po homilii začíná svatební obřad.
- Obřad se skládá z: otázek kněze, souhlasu snoubenců, manželský slibu, potvrzení kněze a požehnání a výměny prstenů.
- Manželský slib: "*Já N., odevzduávám se tobě, N., a přijímám tě za manželku (manžela). Slibuji, že ti zachovám lásku, úctu a věrnost, že tě nikdy neopustím a že s tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti. K tomu ať mi dopomáhá Bůh. Amen.*"
- Během tohoto obřadu není nutná hra na varhany. Poté co si manželé vymění prsteny, může následovat vhodný zpěv, nebo varhanní hudba.
- Následují přímluvy, je-li bohoslužba spojená se mší, následuje bohoslužba eucharistie. Uděluje-li se svátost manželství při bohoslužbě slova, následují hned závěrečné obřady.

4. Bohoslužba eucharistie

- Bohoslužba pokračuje obvyklým způsobem až do Otčenáše.
- Otčenáš se říká (zpívá) dohromady s doxologií neboť tvé je království i moc i sláva navěky. Neříká se "Vysvobod' nás ode všeho zlého" a "Pane Ježíši Kriste tys řekl", kněz se místo toho modlí zvláštní modlitbu za manžele. Poté následuje pozdravení pokoje.

- Mše pokračuje obvyklým způsobem.

5. Závěrečné obřady

- Požehnání se uděluje slavnostním způsobem.
- Po propuštění se jdou novomanželé a svědci podepsat do knihy oddaných (během toho lze hrát vhodné skladby) a poté odcházejí. Při odchodu novomanželů se hraje **slavnostní dohra**.

Svátost nemocných

Uděluje-li se svátost při mši je třeba si uvědomit, že na mši budou přítomní nemocní lidé a proto by měla být bohoslužba co možná nejkratší. Ke mši se hraje píseň **525**, případně **901**, **904**.

1. Vstupní obřady

- Vstupní obřady probíhají v obvyklém pořádku.

2. Bohoslužba slova

- Bohoslužba slova probíhá v obvyklém pořádku.

3. Udílení svátosti nemocných

- Po homilii se vkládá obřad svátosti pomazání nemocných.
- Po homilii kněz udílí svátost nemocných.
- Centrem obřadu je pomazání nemocných olejem. Kněz nejprve na nemocné vzkládá ruce. Poté přistupuje ke každému zvlášť a maže ho na čele se slovy: "*Skrze toto pomazání ať ti Pán pro své milosrdenství pomůže milostí Ducha svatého.*" Poté ho maže na ruku se slovy: "*Ať tě vysvobodí z hříchů, ať tě zachrání a posilní.*" Během tohoto obřadu není nutná hra na varhany.
- Součástí tohoto obřadu je modlitba za nemocné, přimlvy a vzdávání díky za posvěcený olej, nebo žehnání oleje. Na pořadí těchto úkonů je třeba si zjistit od celebrujícího kněze.
- Po udělení svátosti si jde kněz umýt ruce.
- Sloky pro udělení svátosti nemocných z písně **525** se mohou zpívat po homilii, nebo na jiném vhodném místě při tomto obřadu.

4. Bohoslužba eucharistie

- Bohoslužba eucharistie probíhá obvyklým způsobem.

5. Závěrečné obřady

- Závěrečné obřady probíhají obvyklým způsobem.

Pohřeb

K pohřbu jsou vhodné písně **901**, **921** - **926**, nebo rozjímavá hudba. Křesťanský pohřeb je poslední služba lásky zesnulému, který přechází z života pozemského do života věčného.

1. Vstupní obřady

- Vstupní obřady probíhají obvyklým způsobem, není Gloria.

2. Bohoslužba slova

- Bohoslužba slova probíhá obvyklým způsobem.
- Je-li pohřeb spojen se mší, následuje po přimluvách bohoslužba eucharistie. Koná-li se pohřeb při bohoslužbě slova, následuje poslední rozloučení.

3. Bohoslužba eucharistie

- Bohoslužba eucharistie probíhá obvyklým způsobem.

4. Poslední rozloučení

- Po modlitbě po přijímání, nebo po přímlovách se koná poslední rozloučení.
- Kněz se postaví k rakvi a krátce promluví k lidu.
- Poté se zpívá **zpěv na rozloučenou**. Před ním, při něm, nebo po něm kněz okouří rakev a pokropí ji svěcenou vodou.
- Pak se kněz modlí.
- Při vynášení rakve se zpívá zpěv, nebo hraje varhanní postludium.
- Pokud jde kněz s pozůstalými na hřbitov, může se konat poslední rozloučení tam.

POBOŽNOSTI

Kromě liturgického slavení svátostí a svátostin zná církev i různé mimoliturgické pobožnosti. Tyto pobožnosti vedou k rozjímání tajemství vykoupění, učí meditaci a duchovně obohacují modlitební život farního společenství.

Eucharistická pobožnost na 1. pátek v měsíci

V tento den se slouží votivní mše o Nejsvětějším Srdci Páně. Ke mši se hrají písně o Srdci Páně (715, a jiné).

Po mši kněz vystaví Nejsvětější svátost v monstranci. Přitom lze zpívat nějakou píseň o Nejsvětější svátosti (710, 712, 717, 701...). Poté se zpívají (nezpívají-li se, říkají se) litanie k Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu 069. Zpěvák se při nich střídá s lidem. Po nich následuje zászvětná modlitba 070.

Podle zvyklostí pokračuje **adorace** (buď tichá, nebo prokládaná četbou Písma, či zpěvem eucharistických písní např. 704).

Pobožnost končí svátostným požehnáním.

Nakonec se může hrát buď varhanní dohra, nebo eucharistická píseň a dohra.

Pobožnost křížové cesty

Při pobožnosti se prochází 14 zastavení křížové cesty s výjevy posledních okamžiků Kristova pozemského života. Tato pobožnost má mnoho podob. Obvykle se na úvod hraje píseň. Během písně přijde kněz (jáhen, nebo i laik, který vede pobožnost) s ministranty v průvodu před oltář. Vyzve a uvede lid do účasti na pobožnosti. Pak se přechází k 1. zastavení. Během toho se hraje příslušná sloka písně ke křížové cestě. Po přečtení biblického, nebo jiného textu a chvíli rozjímání o Kristově utrpení se věřící odeberou k dalšímu zastavení. Po posledním zastavení se průvod vrací zpět k oltáři, přitom se buď zpívá sloka písně označená jako závěr písně (073) nebo se jen preluduje. Kněz se poté modlí modlitbou, a odchází spolu s asistencí v průvodu do sakristie. Při tom se zpívá vhodná píseň.

072 - píseň se 14 slokami o jednotlivých zastaveních

073 - píseň se 14 slokami o jednotlivých zastaveních + sloka na úvod a po posledním zastavení

074 - píseň se 14 slokami o jednotlivých zastaveních

075 - lze zpívat před každým zastavením

303 - sloky 1 a 2 lze použít jako úvodní zpěv k pobožnosti

315 - lze zpívat před každým zastavením

317 - na závěr pobožnosti

304 - na závěr pobožnosti

Pobožnost o sedmi posledních Spasitelových slovech

Místo pobožnosti křížové cesty se může konat pobožnost o sedmi posledních Spasitelových slovech na kříži. Při pobožnosti se hraje píseň 306. Pobožnost začíná podobně jako křížová cesta, mezi jednotlivými úvahami o posledních slovech Spasitele se hraje příslušná sloka písně 306. Tato píseň

má sloku pro úvod i závěr pobožnosti.

Svatodušní novéna

Svatodušní novéna se koná po devět dní od slavnosti Nanebevstoupení Páně do slavnosti Seslání Ducha svatého. Během pobožnosti se věřící modlí litanie k Duchu svatému, nebo rozjímají nad texty z Písma. Na úvod pobožnosti se hraje píseň 911, 423 nebo 422, na závěr pobožnosti se hraje píseň 407, nebo 422 (423).

Májové pobožnosti

V květnu se konají májové pobožnosti, obvykle se věřící společně modlí po mši loretánské litanie. Při zpěvu se střídá zpěvák s lidem. Součástí pobožnosti může být promluva kněze. Loretánské litanie mají číslo 067, místo litaní lze zpívat i jiné zpěvy (Magnifikat, 813, Bavorské litanie ... podle místních zvyklostí). K pobožnosti jsou vhodné všechny mariánské písně z oddílu 8, v době velikonoční se na závěr pobožnosti může zpívat píseň 407.

Modlitba růžence - říjen

V říjnu se věřící společně modlí růženec. K růženci je v kancionále píseň 814, příslušné sloky se hrají mezi jednotlivými desátkami. Většinou se růženec modlí bez hudebního doprovodu.

Kající pobožnost

Takovou pobožnost je vhodné konat především v době adventní a postní jako přípravu na následující svátky. Pobožnost se skládá z bohoslužby slova a svátosti smíření, kterou přijímají kající individuálně. K pobožnosti je vhodná píseň 319, která se hraje při bohoslužbě slova.